

PÉNTÉK JÁNOS

A MOLDAI MAGYAR TÁJNYELV SZÓTÁRA: ANYAGA, SZERKESZTÉSI ELVEI, SZERKEZETE

*Márton Gyula emlékére,
születése 110., halála 50. évfordulóján*

KIVONAT: A tanulmányban a szerző az általa szerkesztett, 2016-2017-2018-ban megjelent szótár előtörténetét, anyagát, szerkesztési elveit, makro- és mikro-szerkezetét mutatja be. A szótár sajátos jellegét az határozza meg, hogy a magyar nyelv egyetlen külső nyelv(járás)szigetének lexikális anyagát dolgozza föl. Elszigeteltségében ez a nyelvi idióma megőrizte a magyar nyelv archaikus elemeit, folyamatosan hatott rá környezeti nyelvként a román, nyelvi folyamatait pedig a gyors regresszió határozza meg. A szótár fő forrása az a nyelvi anyag, amelyet a kolozsvári egyetem magyar nyelvészei 1949 és 1962 között nyelvföldrajzi te-repkutatásuk során gyűjtöttek össze, ez egészült ki más, XX. századi gyűjtések publikált vagy kéziratot anyagával. A tükörszerkezetű képes szótár első része a címszóként kiemelt tájszavak betűrendjében, szócikkekben tartalmazza a fonetikailag és szemantikailag fontos információkat, második része – a szerkesztő etnoszemantikai elvének megfelelően – a fogalmak köznyelvi nevét emeli ki címszóként, a szócikkek visszautalnak a fogalmak nyelvjárási megnevezéseire és néprajzi vonatkozásaira.

KULCSSZAVAK: moldvai magyar nyelv(járás)sziget, tájszótár, nyelvföld-rajz, lexikográfia, etnoszemantika

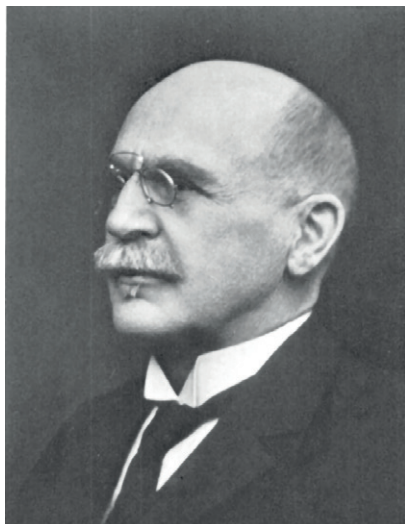
1. A szótár regényes előtörténete

2022-ben, amikor alkalmam volt megnézni Farhad Safinia életrajzi filmdrámáját, *A professzor és az őrültet*, James Murray professzorról, az *Oxford English Dictionary* első kiadásának szerkesztőjéről és Dr. William Minorról, elmegyógyintézeti „munkatársáról”, akkor tudatosult bennem, hogy a moldvai magyar („csángó”) tájnyelvi szótár története nem is egy, hanem több dráma sorozata tragikus hősökkel, komor történelmi korszakokkal, változó színhelyekkel.

Ez a történet szintén a XIX. század közepén indul, akárcsak a híres angol szótáré, 1841-ben, amikor Petrás Incze János (1813–1886) – akinek katolikus papként élete és szolgálata is a moldvai magyarsághoz kapcsolódik – Döbrentei Gábor kérdéseire válaszolva, mintegy ígéretként, igent mond a 37.-re: „Magára vállalhatná-e Tisztelendő úr, minthogy a Magyarországi nyelvet is ismeri, ezzel a moldvainak összehasonlítását s a moldvai szójárásból, szókötésből ABC szerinti Szókönyvecske készítését? Ha igen, ennek hozzám küldését kérném.”

Ma már talán senki számára nem kétséges, hogy Petrás feleletei és más publikációi a legfontosabbak és a leghitelesebbek a moldvai kutatások kezdeti időszakából, annál inkább sajnálhatjuk, hogy a „szókönyvecske” vonatkozásában tett ígéretét nem tudta beváltani. Mint ismeretes, drámai halála szolgálati helyén, Klézsn érte: 1886. szeptember 6-án betörték hozzá, halálosan megsebesítették; bár támadóit felismerte, nem fedte fel őket. A drámát róla meg is írta Iancu Laura (2013), aki a Magyar Művészeti Akadémián mondott székfoglaló beszédét is neki szentelte.

A következő a finn nyelvtudós, Yrjö Wichmann (1868–1932), akinek a XX. század eleji vállalkozása a tudomány szempontjából korántsem tekinthető sikertelennek, abban a tekintetben mégis drámai, hogy 1932-ben, 64 éves korában bekövetkezett halála miatt az 1906–1907 fordulóján Szabófalván és környékén gyűjtött szótári anyagát Csűry Bálintnak és Arturi Kannistonak kellett megszerkesztenie és kiadnia 1936-ban: *Yrjö Wichmanns Wörterbuch des Ungarischen Moldauer Nordcsángó- und des Hétfaluer Csángódialektes, nebst grammatikalischen: Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt*,

1. kép. Yrjö Wichmann (1868–1932)

herausgegeben von Bálint Csűry und Arturi Kannisto (Helsinki). Ez a szakirodalomban ismert *Csángó Szótár*. Wichmann-nak a moldvai magyarok iránti érdeklődését bizonyára az akkor még Brassóban tanárkodó Horger Antal és Herrmann Antal keltette föl, ők voltak a közvetítők, Moldvába Herrmann lánya, Júlia is elkísérte, aki aztán a feleségeként követte Finnországba.¹

Csűry Bálint (1886–1941) már kolozsvári kollégiumi tanárként folytatója és kiteljesítője kívánt lenni finn elődje munkásságának, ebből a célból végzett 1928 és 1931 között a nyári szünetekben nyelvjárási gyűjtést Bogdánfalván és környékén, az általa *délinek* nevezett csángók körében.² Miközben Wich-

1 A szótár német nyelven jelent meg, a nyelvi adatokat az akkor a finnugor nyelvészetben használatos fonetikai lejegyzéssel közli, és – mint a cím is jelzi – a hétfalusi „csángók” szókincsére is kiterjed. Ez a „pontos” fonetikai lejegyzés a későbbiekben a nem nyelvész kutatók számára megnehezítette a szótár használatát, a hétfalusi anyag pedig hozzájárult a „csángó” név kiterjesztéséhez, miközben éppen annak a bizonyítéka, hogy a hétfalusinak nyelvileg nincs semmi köze a moldvai magyarhoz, azaz a „csángó”-hoz.

2 Ez a Wichmann gyűjtési területéhez viszonyítva valóban „déli” volt, én azt feltételezem, hogy a Wichmann-szótár címében az „északi” megjelölést Csűry már saját bogdánfalvi gyűjtéséhez viszonyította.

mannhoz hasonlóan ő is kiváló tanulmányokat közölt a moldvaiak nyelvéről, az általa dédelgetett déli csángó szótár tervét a Szamosháti szótár és közismerten intenzív debreceni egyetemi tanári munkája mellett halasztania kellett. De végül nem is kerülhetett rá sor, mert 1941-ben, 55 évesen hirtelen elhunyt, a háború végi bombázások alkalmával pedig a moldvai anyaga teljesen megsemmisült.³

2. kép. Márton Gyula (1916–1976)

Márton Gyula (1916–1976), a moldvai szótár kalandos történetének következő hőse 1952 és 1972 között volt a kolozsvári egyetem magyar nyelvészeti tanszékének vezetője, és ebben a minőségében az erdélyi magyar nyelvföldrajzi kutatások szorgalmazója, szervezője és kivitelezője. Szabó T. Attila kezdeti, előkészítő munkája után a moldvai csángó atlasz terepmunkáját, majd térképlapjainak megszerkesztését is ő irányította. Pályája kezdetétől foglalkozott a magyar–román nyelvi kontaktusok kérdésével, a románoknak a magyarra

3 A háború idején Szabó T. Attila, már az Erdélyi Tudományos Intézet osztályvezetőjeként, gondolt arra, hogy átvesszi a hagyatékot és megszerkeszti a szótárt, de erre nem került sor.

gyakorolt hatásával. A moldvai gyűjtés anyagából is elsősorban a román elemek keltették fel a figyelmét, ebből szerkesztette meg az 1972-ben megjelent *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* című szótári munkáját (a továbbiakban: Csrk.).⁴ 1973-ban a *Korunk Évkönyv*ben fontos tanulmányt közölt *A romániai magyar nyelvjáráskutatás múltja és mai állása* címmel, amelyben a távlati feladatokat is kijelölte. „[...] máris van olyan nyelvjárási alakulatunk, amely szótárának szerkesztéséhez hozzá lehetne kezdeni. Ilyen mindenekelőtt a moldvai csángó.” (Márton 1973: 192). Valóban hozzá lehetett kezdeni, a moldvai gyűjtés cédulái ugyanis már betűrendes elrendezésben erre vártak a tanszék fiókos szekrényeiben.⁵ Márton Gyula egymaga látott hozzá a szerkesztéshez 1975-ben, kézírásos szerkesztményeivel a 108. szócikkig, az *ákác*ig jutott el, amikor betegeskedni kezdett, és 1976. április 4-én, életének 60. évében – éppen 50 évvel ezelőtt – meghalt.

Tizennégy évvel később kellett nekem átvennem a tanszék vezetését, és még több mint tíz év elteltével, 60 éves koromon túl szántam rá magam, hogy – képletesen szólva – felvegyem a Márton Gyula kezéből kiesett tollat, és hozzájárjak a moldvai szótár megszerkesztéséhez. Szakmai indulásom idején, a 60-as években kevés közöm volt a moldvai anyaghoz,⁶ a terepmunkában

4 Doktori dolgozatát 1942-ben a Ferenc József Tudományegyetemen *A nagymoni* népnyelv igetővei és igealakjai címen írta meg, és ennek a témának mintegy folytatásaként foglalkozott a csángó igealakokkal, jelenségmonográfiaként 1974-ben adta ki az *Igetővek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban* című munkáját (Kriterion Kiadó). A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai szótárának az anyagát beszerkesztettük a halála után, 1977-ben megjelent *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai* című szintézisbe (hárman szerkesztettük: Márton Gyula, Péntek János és Vöő István).

5 A cédulák betűrendbe szedését P. Dombi Erzsébet végezte el, aki 1968 és 1972 között ösztöndíjas doktorandusza volt a tanszéknek.

6 Annyi mindenképpen, hogy Márton Gyula már hallgatóként bevont annak az anyagnak a rendezésébe, amelyből az igealakokról szóló dolgozatát megírta; később közös munkánk, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai* anyagába is bekerültek a moldvai adatok, ezek szerkesztésében is részt vettem, és ez volt az a több mint egy évtizedes munka is, amelyben szótárszerkesztői tapasztalatokat szereztem. A moldvai csángó nyelvjárás atlaszához (a továbbiakban: CsángóA.) pedig annyi közöm volt, hogy a szömutatóját még a hetvenes évek elején Kósa Ferenc kollégámmal együtt készítettük el, 1990-ben pedig első dolgom volt, hogy a kiadását is előkészítsem (ebben Murádin László volt segítségemre), először írtam hozzá, majd elvittem Budapestre, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság megjelentesse.

már nem kellett részt vennem, idegenkedtem is a „csángó” problematikától, a tudománytörténeti előzmények is rossz ómenként meggondolásra intettek, de Márton Gyula mentorom volt, neki köszönhettem, hogy elindulhattam tanári pályámon, tartoztam neki, és felelősséget is éreztem abban, hogy ne hagyjam veszni ezt a nagy értékű nyelvi anyagot.

Az pedig a szemem előtt zajlott a század utolsó évtizedében és tölem szintén nem függetlenül, hogy az általam 1990 őszén elindított néprajz szakos képzés tanárai és hallgatói, egy új nemzedék, fokozott érdeklődéssel és lendülettel kezdték el saját moldvai kutatásaikat. Az érdeklődést és a lendületet az is táplálta, hogy az előző évtizedekben tabuvá, ideológiailag terheltté vált ez a téma, különösen a moldvaiak hit- és hiedelemvilága. Ebben különösen Pozsony Ferenc és Tánczos Vilmos jeleskedett. Tánczos Erdélyi Zsuzsanna nyomdokain haladva 1999-ben védte meg doktori disszertációját *Moldvai csángó archaikus népi imádságok. Archetipikus szimbolizáció és élettér* címmel. Ennek anyagát, szakmai irányítóként, jól ismertem, tudtam arról, milyen kiterjedt anyaggyűjtést végzett Pozsony Ferenc, aki csángó múzeumot rendezett be szülőfalujában, Zabolán, a hallgatók gyűjtéseit szintén nyomon követtem. Később kapcsolatban álltam azokkal a volt hallgatókkal is, akik bekapcsolódtak a Moldvában elindult magyar oktatásba.

A tanszéki archív anyag tehát folyamatosan gyarapodott az új gyűjtések, publikációk adataival, magyarországi kollégákéval is. Amikor tehát 2002-ben hozzákezdtem a szerkesztéshez⁷, jelentős szakmai háttérrel számíthattam a tanszéken. Kérésemre saját gyűjtésű anyagukkal tanszéken kívüli kutatótársak is hozzájárultak a szótár adatbázisához: Faragó József, Halász Péter, Iváncsony Zsuzsa, Murádin László, Pálfalvi Pál, Virt István.

2. Szerkesztés, kiadás

Amikor elkezdtem a szótár szerkesztését, jóhiszeműen arra számítottam, hogy ez közös munkája lesz a tanszéknek. Az adatrendezés, adatgyűjtés, szerkesztés első

⁷ Először 2004-ben publikáltam a szótár szerkesztésével kapcsolatos problémákról (Péntek 2004).

fázisában valóban többen közreműködtek (Demeter Éva, Fazakas Noémi, Hochbauer Mária, Juhász Tihamér, Katona Hajnal, Lőrincz Kinga, Szikszai Mária, Zsemlyei Borbála), aztán be kellett látnom, hogy a fiatalok számára saját témáik, készülő doktori dolgozataik ennél jóval fontosabbak, így egyre inkább magamra maradtam. Segítőként több munkafázisban folyamatosan közreműködött P. Dombi Erzsébet, Németh Boglárka és Tánczos Vilmos (Németh és Tánczos lektora is volt a szótárnak, az angol értelmezéseket Simoncsics Péter ellenőrizte).

3. kép. A moldvai magyar tájnyelv szótára

A szótár – *A moldvai magyar tájnyelv szótára* (MMTnySz.) – három egymást követő évben három kötetben jelent meg 2016–2017–2018-ban az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában, készült a kolozsvári Idea Nyomdában, Virág Péter műszaki szerkesztésében, a borítót Könczey Elemér tervezte. A kiadás tetemes költségeinek támogatója volt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Arany János Közalapítvány, a Bethlen Gábor Alap és az MTA Domus Hungarica. 2019-ben a szótár elnyerte az EME „Az Év Könyve” díját, az elismerő recenziók sem maradtak el,⁸ a szerkesztő 2019-ben elnyert Akadémiai Díjának is ez volt az indoklása.

⁸ A Magyar Nyelvben Kiss Jenő írt róla (2019).

3. A cím: *A moldvai magyar tájnyelv szótára*

Úgy véltem, ennek a tudományos igényű és célú szótárnak már címében is tükröznie kell a szerkesztő álláspontját a moldvai magyarokkal kapcsolatos vitatott kérdésekben. Abban elsősorban, hogy ez magyar népcsoport (eredetében is), és hogy nem önálló idióma, hanem a magyar nyelv táji változata. Több oka volt annak, és ezt már korábban kifejtettem, miért nem használok a *csángó* lingvonimát. A legközvetlenebb magyarázata ennek az, hogy azért, mert kontextusoktól, szerzőktől, szakterületektől függően következtetlenül, több jelentésben használatos, és ez elsősorban a név indokolatlan és zavaró kiterjesztésének a következménye (a moldvai magyarok archaikus csoportja → a moldvai magyarok egésze → más peremrégiók magyar csoportja, gyimesi, hétfalusi, bukovinai).⁹

A másik oka ennek az volt, és erről több alkalommal kifejtettem a véleményemet, hogy a *csángó* etnonima gúnynévként keletkezett, és a lenéző, sértő, stigmatizáló használata folyamatos egészen napjainkig. A XVIII. század közepéig, 500 éven át a történeti források Moldvában nem tudnak csángókról, csak magyarokról, akiket a római katolikusokkal azonosítanak. Gúnynévként jelent meg, a XVIII. század közepétől (Madéfalva) az ide menekülő székelyek szégyellnivaló magyarokat találtak, akik selypítenek, gügyögnek, csánognak, ti. leggyakrabban használt szavukat, a *csinált* szót *csán* alakban használják.¹⁰ Csángókként kezdték el gúnyolni őket.

4. A szótár anyaga

Anyagának időbeli kerete a XX. század, az adatok e század folyamán kerültek lejegyzésre, különböző publikációkban részben meg is jelentek. Bekerült

9 De egészen más megfontolásból pl. Tánczos Vilmos a moldvai római katolikusok egészére vonatkoztatja a nevet (Tánczos 2011: 10, legújabban 2026. febr. 16-án akadémiai székfoglaló előadásában is, Tánczos 2026).

10 Az ezzel kapcsolatos véleményemet 2014-ben a Magyar Nyelvben fejtettem ki (2014a). A csángó névben kifejezett stigmatizálásnak, lenézésnek szerepe volt nyelvcseréjükben, asszimilációjukban is.

a szótárba Wichmann-nak a század elején gyűjtött szótári anyaga; törzsanyaga a kolozsvári egyetemi tanszéknek a XX. század közepén végzett terepmunkájának adattára az akkor lejegyzett orvanyaggal (CsángA., 1991). Az 50-es években a nyelvészetivel párhuzamosan folyt néprajzi (Dr. Kós Károly, Szentimrei Judit, Dr. Nagy Jenő) és folklorisztikai gyűjtés (Kallós, Faragó József), a század második felében és végén további néprajzi gyűjtések (Halász Péter és Tánczos Vilmos).

A szótár földrajzi kerete a romániai Moldvának az a régiója, ahol a csángóknak is nevezett, magyarul beszélő, zömében római katolikus népcsoport évszázadok óta él. A XX. század közepén még közel száz volt azoknak a településeknek a száma, ahol magyarul is beszéltek, a CsángA. kutatópontjainak száma 43, innen származik az adatok tetemes része. Az adatok lokalizálásában a szótárban összesen 110 település neve szerepel. Mivel korábban kísérlet sem történt a hivatkozott magyar településnevek egységesítésére, szinte szerzőnként különbözik némely nevek írásmódja, a szótárnak ebben a vonatkozásban kodifikációs szerepet is szántam, az általam használt névformákat követendő mintaként ajánlottam és ajánlom az utánam következő kutatóknak.¹¹ Nem vagyok meggyőződve róla, hogy az azóta eltelt időszakban ennek meg lett volna a kívánt hatása, ezért legálább lapalji jegyzetben itt is közreadom ezt a jegyzéket.¹²

11 Ebben igyekeztem a legnagyobb körültekintéssel eljárni, bevontam ebbe a névtani kérdésekben nálam jártasabb Murádin Lászlót, és a néprajzos kollégákkal is konzultáltam.

12 Aknavásár (Târgu Ocna), Árgyevány (Ardeoani), Bahána (Bahna), Bákó (Bacău), Balanyásza (Bălăneasa), Balusest (Bălușești), Barlád (Bârlad), Belcseszku (Nicolae Bălcescu), Bergyila (Berdilă, Gura Văii), Beringyest (Berindești), Berzujok (Bârzulești), Berzunc (Berzunți), Bogáta (Bogata), Bogdánfalva (Valea Seacă), Borgovány (Bârgăuani), Borzest (Borzesti), Botosány (Botoșani), Bruszturósza (Brusturoasa), Cserdák (Cerdac), Csíkfalva (Ciucani), Csügés~ Románcsügés (Ciugheș), Degettes (Păcurile), Diószeg (Tuta), Diószén (Gioseni), Doftána (Dofteana), Dókia (Dochia), Dormányfalva (Dărmănești), Dózsa (Gheorghe Doja), Egyedhalma (Adjud), Esztrugár (Strugari), Esztufuj (Stufu), Foksány (Focșani), Forrófalva (Faraoani), Frumósza (Frumoasa), Furnikár (Furnicari), Fűrészfalva (Ferestrău-Oituz), Gajcsána → Magyarfalu, Gajdár (Coman), Galac (Galați), Gerejest (Gherăești), Gerlény (Gârleni), Glodurile (Glodurile), Gorzafalva (Oituz), Gutinázs (Gutinaș), Gyidráska (Verșești), Gyoszény → Diószén, Husz (Huși), Jászvásár (Iași), Jázuporkuluj (Iazu-Porcului), Jenekest (Enăchești), Jugán (Iugani), Kalugarény (Călugăreni), Kápota (Capâta), Karácsonykő (Piatra Neamț), Kelgyest (Pildești), Ketris (Chetriș), Klézse (Cleja), Kománfalva (Comănești), Kotnár (Cotnari), Kövesalja (Petricica), Kukujéc (Cu-

A szótár nyelvi korpusza rendkívül heterogén. Egy, a nyelvterület egészétől 7-800 éve viszonylag elszigetelt külső nyelv(járás)sziget törmeléknyelvéről van szó, amelyet saját régiójában konvergens folyamatok és kontaktushatások alakítottak: típusban (Péntek 2006, 2020), időben eltérő rétegek, táji változatok keveredtek egymással, miközben folyamatos volt a környezeti nyelv, a román nyelv hatása. A korpusz nyelvi elemei tekintetében is heterogén: vannak benne kérdőívvvel gyűjtött szavak, van ún. orvanyag, mondattöredékek, mondatok, szövegek, rítus- és ritualizált szövegek, kicsinyítő és gyakorító származékok, szókapcsolatok, szólások, közmondások. Tartalmaz a szótár tulajdonneveket is, személyneveket (család- és keresztnneveket, beceneveket), földrajzi neveket stb. Különösen a kicsinyítő és becéző formák miatt a keresztnnevekre a CsángA. anyagának gyűjtése idején is fokozottabban odafigyeltek. A korpusz természetes részeinek tekintetem a gyűjtések alkalmával lejegyzett román eredetű elemeket is. Mivel a szótár a szavak eredetére nem utal, a román eredetet a Csrk.-ra való hivatkozás jelzi, és utalhat erre a jelentésre vonatkozó román szó is.

Tekintettel a források sokféleségére, joggal vethető fel a hitelesség és a teljesség kérdése. Hitelesnek tekinthető a nyelvi korpusz abban a tekintetben, hogy az adatokat szakemberek jegyezték le, azonban ha elválasztjuk egymástól a fonetikai és a szemantikai hitelességet, akkor már árnyaltabban kell megítélnünk elődeink gyűjtéseit. A leghitelesebbek és legegységesebbek mindkét

cuieti), Külsőrekecsin (Fundu Răcăciuni), Lábnyik (Vladnic), Lárğa (Lărguța), Lészped (Lespezi), Lilijecs (Lilieci), Lujzikalagor (Luizi-Călugăra), Lunkamojnest (Lunca-Moinești), Magyarfalu (Arini), Mojnест (Moinești), Nagypatak (Valea Mare), Nemc (Târgu Neamț), Ojtoz (Oituz), Onyest (Onești), Pakura → Degettes, Palánka (Palanca), Petricsika → Kövesalja, Ploszkucény (Ploscuțeni), Podoros → Lábnyik része, Pojánánukuluj (Poiana Nucului), Pokolpatak (Valea Mică), Prálea, (Pralea), Pusztina (Pustiana), Rácsila (Gârlenii de Sus), Radóc (Rădăuți), Rekecsin (Răcăciuni), Ripajepi (Bogdănești), Románvásár (Roman), Rosszpatak (Valea Rea), Somoska (Somușca), Szabófalva (Săbăoani), Szalánc → Templomfalva, Szálka (Seaca), Szárazpatak (Valea Seacă), Szászkrét (Sascut-Fântânele), Szeketura (Pădureni), Szerbek (Florești), Szeretvásár (Siret), Szitás (Nicorești), Szlanik-fürdő (Slănic-Moldova), Szläniktorka (Gura Slănicului), Szoloncka (Tărăța), Szölőhegy (Pârgărești), Szucsáva (Suceava), Tamás (Tamași), Tatros (Târgu Trotuș), Templomfalva (Cireșoia), Terebes (Trebiș), Tráján (Traian), Trunk (Galbeni), Turluján (Turluianu), Újfalu (Satu Nou), Újfalu → Belcseszku, Tráján, Újrekecsin (Dumbrăveni), Váleákipului (Valea Câmpului), Valény (Văleni), Váleszáka → Szárazpatak, Váleri → Rosszpatak, Vižánta (Vizantea Mănăstirească), Zsoszény → Diószén

vonatkozásban Wichmann adatai, ő ugyanis fonetikailag is képzett nyelvész-ként töltött folyamatosan hosszabb időt Szabófalván, adatait hangtanilag precízen jegyezte le, és az értelmezések tekintetében is pontosságra törekedett, ez a lejegyzés azonban, mint jeleztem, technikailag nehezebben volt értelmezhető a későbbi kutatók számára. A szótár törzsanyagát képező tanszéki nyelvföldrajzi adatok fonetikailag szintén pontosak, bár a 8-10 gyűjtőnek nem sikerülhetett teljesen összehangolnia lejegyzési technikáját, láthatóan sok az impreszionisztikus hangtani változat.

4. kép. Lejegyzés gyakorlása a hajdani műhelyben (1954)

A kérdőíves gyűjtés kevésbé volt alkalmas a szemantikai árnyalatok, mélységek lejegyzésére, ebben talán az is közrejátszott, hogy az 50-es évek uralkodó ideológiája nem is kedvezett a moldvai magyarok szellemi, lelki világának közelebbi megismerésének,¹³ viszont a néprajzi gyűjtések nagy részén nem le-

13 Ebben én azt is korlátként érzékelem, hogy a gyűjtők többsége protestáns volt, kevésbé volt értő és érzékeny a moldvai magyarok lelki élete iránt.

het számonkérni a lejegyzés kiejtési szerinti pontosságát, de nyilván jóval többet nyújtanak az értelmezés tekintetében. A szótár, Wichmannhoz hasonlóan, a fonetikai változatok tekintetében úgy sematizál, hogy tükrözi a nyelvjárás alapvető hangtani sajátosságait, az értelmezésben pedig tekintettel van mind a rendelkezésre álló példamondatokra, szövegrészletekre, mind pedig az ezeket kiegészítő kulturális kontextusra, néprajzi pontosításokra. Ami a teljesség igényét illeti: egy szótár esetében ez mindig viszonylagos és elérhetetlen, számomra ennek határait a forrásaim korlátjai határozták meg.

5. A szótár jellege, tükörszerkezete

A moldvai magyar tájnyelv sajátos jellege sajátossá teszi a szótárt is. A magyar dialektológiában ismert szótártípusokhoz viszonyítva ez a szótár egyaránt tekinthető tájnyelvi szótárnak, tájszótárnak és nyelv(járás)történeti szótárnak: teljességre törekedett, amennyiben a forrásai ezt lehetővé tették; minden szó tájszó valamilyen értelemben; és nyelv(járás)történeti is, relikuma a mezősegi vagy a székely nyelvjárásnak. Az én megítélésem szerint egy ilyen szótárnak a szemantikai, kulturális vonatkozásai fontosabbak, mint a hangtaniak: etno-szemantikainak kell lennie.

Ez a felfogás határozta meg a szótár újszerű tükörszerkezetét is, azt, hogy két részből áll. Az első, általam „moldvai magyar – közmagyar”-nak nevezett rész (két kötet) a hagyományos tájszótárokhoz hasonló, a címszavakhoz kapcsolódó szócikkek, benne a jelentések betűrendben követik egymást („szavak és dolgok”). A második, „közmagyar – moldvai magyar” részben a magyar köznyelv szavaival jelölt „dolgok”, fogalmak állnak címszóként, a szócikk az első részre utalva, mintegy tükörként, tartalmazza azokat a szavakat, amelyek a moldvaiban az adott fogalom kifejezésére használatosak („dolgok és szavak”). Ez a rész a nyelvatlaszok jelöléstani (onomasztiológiai) elvét követi, és ennek szócikkeiben kaptak helyet a bővebb néprajzi magyarázatok is.¹⁴

14 Ez a szerkesztési elv, amelyet a recenzensek fontos újjáértékeltek, összefügg az én korábbi munkásságomat is jellemző etnolingvisztikai szemlélettel. Az a véleményem, hogy minden tájszótárnak erre a kettősségre kellene törekednie, tekintettel arra, hogy

Ebben a részben ellenőrizhetővé válnak az olyan korábbi, nem teljesen megalapozott feltételezések is, mint pl. „az összefoglaló fogalmak megnevezésének” megléte vagy hiánya (Murádin 2000), mert nyilvánvalóan nem többletről vagy hiányról van szó, hanem arról, hogy ennek az archaikus magyar nyelv-változatnak, kultúrának a szókincse egy sajátos, a mai magyarétól lényegesen eltérő fogalmi és szemantikai struktúrát tükröz.

6. A szócikkek

Az első részben a szócikkek nagy vonalakban a magyar tájszótárírásban kialakult hagyományt követik. A címszavak tekintetében van ettől eltérés: a táj- és tájnyelvi szótárak a címszót a köznyelvihez közelítik, „köznyelviesítik”. Ebben az esetben ez megtévesztő lett volna: jelentősen csökkentette volna ennek a nyelvváltozatnak a köznyelvhez viszonyított, a szókincsben is megmutatkozó reálisan meglévő távolságát. Ezért olyan szavak, szóalakok is címszóként szerepelnek, amelyeknek a lexéma volta inkább csak a moldvaiban nyilvánvaló. Ez a köznyelvitől való eltérés a hangalakra is kiterjed, például az *össze-* előtagúak megfelelő utalással az *összé-*-nél szerepelnek, a *benéz* az itt általánosabb *bénez* alakban, hasonlóképpen címszó a *csürke*, az *esső*, a *faszujka*, a *fazak*, a *feteke*, a *kalán*, a *kócs*, az *üdő* stb. A köznyelvi változat utalásként áll saját megfelelő betűrendi helyén, pl. *csirke* → *csürke* stb. A címszót a fonetikai változatok követik, a lokalizálás megjelölésével, zárójelben a két nagy régióra (sz, mez) vagy a kutatópontokra utaló rövidítésekkel. A jelentés(ek)e)t román és angol nyelven is megadja a szótár, ezt követi – amennyiben rendelkezésre állt – a jelentést illusztráló példamondat. Rövidítésekkel elkülönítve a címszóval alakult kicsinyítő vagy gyakorító származékok, kifejezések is részei a szócikkeknek, továbbá szólások, szóláshasonlatok is. A szócikk végén található a források megjelölése, valamint a címszóval kapcsolatos más szó-

az egyes nyelvjárási régiók hagyományos szókincse nemcsak szókincsében volt sajátos, hanem a helyi kultúrával összekapcsolódó fogalmi rendszerében is. A moldvait követően hasonló tükörszerkezetben jelentettem meg 2021-ben a Kalotaszegi tájszótárt is.

cikkekre való utalás. Az utalások rendkívül körültekintőek mind a két fő részen belül, mind a két rész egymással való viszonyában.

Példaként álljon a *csirke* szócikke, utalással a szó gazdag szócsaládjára, amelynek elemei – a kicsinyítő származékok kivételével – önálló szócikkbe kerültek:¹⁵

csürke ~, *csürke*, *csírke* (sz, Szf) fn csirke, jérce; pui de găină, pui-că, găină tânără; chicken, pullet. Megj. Több pontról azt jelzik, hogy a *csürke* és a *pislen* között jelentésmegoszlás van: az előbbi a nagyobb csirkét (a jércét) jelöli, az utóbbi a kisebbet. – *Pisleny, ha kissecskébb, csürke, ha nagyacskább* (Be). Egyébként rendsz. a *pislen* az archaikusabb névforma. – *Csürcét vágunk, levesen csinájjuk vagy tokánnak, hogy szeressük.* | *Szarka elviszi a csürcét* (P). || *Jaj, ne hagyjatok! Eszen meg a kotlós a csürcékkel!* (Di). || *Másnak kicsi pislenjei voltak, csürcék* (P). *Kics. csürkecske, csürkecske* (sz), *csürcécske* (Szk), *csürkiécske* (Vi), *csürcécske* (Szk, Tt), *csürcöcske* (Et, Rp); *kicsi csürke* (sz). Sz. *pinkésti csirke* (O). CsángSz., CsángA. 409, 410, HPÁt. 421, 433. → *kakas*~, *kicsi*~, *nagy*~, *ráca*~, *tyúk*~, *vágó*~; *Kotló*

A szócikk végi utalások a *-csürke* utótagúakra vonatkoznak, amelyek önálló szócikkek címszavai, a *csürke*- előtagúak szintén szócikkben kaptak helyet: *csürkefiú*, *csürkekakas*, *csürkekas*, *csürkekókis*, *csürkeláb*, *Csürcécsillag*, *csürcetyúk*

Arra, hogy mit jelent ez a kettősség, a szótár tükörszerkezete, álljon példaként két-két összefüggő szócikk az I., illetőleg a II. részből:

I. *abajgódik* ~; *abajgódni* (Bf) tn ige siránkozik, panaszkodik; a se plânge, a se tângui; complaine, whine. – *Abajgódni. Ádikã* /= vagyis/

15 Itt most eltekintek a rövidítések feloldásától, ezek részben a szokásosak (pl. a szófaj jelölése), többségükben a településnevek rövidítésével lokalizálják az egyes adatokat, a szócikk végén pedig a forrásokat jelölik. A lokalizálásban az sz önmagában utal arra, hogy az adat a tájnyelv székelyes típusára jellemző, a mez arra, hogy a mezőségi típusából.

mikor valamit renditek /= elmondok/ *én magának, hogy itt szérík* /= fáj/. *Ádikă abajgódik* (Bf: TV.). → meg~

II. SIRÁNKOZIK abajog, abajgódik, megabajgódik, bőgedez, siránkodik, siránkozik, siratkozik; *szerekuckodik. → PANASZKODIK

Az I. részben szerepel az *abajgódik* főnévi igenévi alakjával együtt Bogdánfalváról, példamondatokkal illusztrálva, forrásként Tánczos Vilmosra utalva, 'siránkozik, panaszkodik' jelentésben. A szócikk végén utalás van a *megabajgódik* szócikkre is. A II. részben a *SIRÁNKOZIK* fogalom szócikkében nyelvi jelölőként további hat szó jelenik meg, amelyek mind önálló szócikkkel szerepelnek az I. részben, továbbá utalás van arra, hogy a II. rész külön tartalmazza a 'siránkozik'-kal fogalmilag összefüggő *PANASZKODIK* szócikkét. Látható, hogy miközben az I. és a II. résznek megvan a saját belső utalási rendszere, a II. rész mintegy fogalmi mutatója az I. résznek. Ez a példa azt is illusztrálja, mennyire gazdag lexikálisan a bánat, szomorúság kifejezése a moldvai magyarok életében. Ehhez olyan, mások által is idézett frazémák tartoznak, mint az: *Addig sirtam, hogy árkot vert az arcámon a könnyű*.

Egy további jellemző példa szintén annak illusztrálására, mennyire fontos ez a kettős irányú átvilágítása a nyelvnek és a kultúrának:

I. mise ~ (Csü, K, Kg), *müse* (O), *misze* (Bf, Bg, Bl, Di, Kl, Pl, Szf, Tn), *müsze* (Di); *misziére* (Bf, Bu, Pl, Va) fn 1. mise; 2. templom (mez). Kics. *misecske*, *miszecke*. Sz. *hajnali mise*, *hajnali misze* (Bf); *ziégi misze* (Szf); *misének a szinnye* portikusz: a templom bejárata (Szf). Kif. *misziének harangaz*. Fr. Fatikus szólás templomból való kijövetelkor: *Misére jártál?* (Di). CsángSz., HPHn. → szent~

II. TEMPLOM anyaszentegyház, mise, miseház, szentegyház, szentesház, templom; <templomi szertartás> *prohod; <templomi ének> miseének; veszpera; <templomi lobogó is> kereszt, keresztfa. Sz. is-

ten háza; <katolikus templom> magyar templom; ádventisz templom;
<templom bejárata> misének a színnye.

Az I. rész *mise* szócikke a hangtani változatosságon kívül azt is jelzi, hogy a szónak a nyelvjárás *mezősegi* (archaikus) típusában van 'templom' jelentése is, a szókapcsolatok, kifejezések is megoszlanak a két alapjelentésnek megfelelően. A II. rész *TEMPLOM* szócikke tartalmazza azt, milyen szavak használatosak a 'templom' jelölésre, amelyek mind önálló szócikkkel szerepelnek az I. részben. Ez a fogalom nyilvánvalóan centrális jellegű a moldvai magyarok életében.

7. Hiperonimák, igealakok, feminizálás

A szócikkek írása közben az adatok bősége folytán óhatatlanul feltűnővé váltak a szemantikai struktúrájukban sajátos hiperonimák. Két dolgozatban is foglalkoztam ezzel (Péntek 2007, 2014b), és végül – amint a fentiekben utaltam rá – a legfeltűnőbb hiperonima, a *csinál* vezetett el a *csángó* név eredetének megfejtéséhez is. Két fő oka van a hiperonimák nagyobb gyakoriságának: az egyik a nyelvcserével, nyelvléépüléssel járó lexikális hiány, az, hogy alárendelt fogalmak jelölését is a hiperonima veszi át, a másik a kétnyelvűséggel járó szemantikai kiegyenlítődések. Itt két hiperonima szócikkének bemutatására szorítkozom, az egyiket azért, mert adataiban, szemantikai struktúrájában könnyen áttekinthető, a másikat, lemondva a tíz jelentés bemutatásáról, azért, mert az archaikus igealakok tekintetében tanulságos (ami szintén nem független a kétnyelvűségtől sem).

ül ~; *ülik* (ált.), *il* (Esz, Gy, Sze); (én) *ülek* (Bg, Pl), *ilek* (Gy, Sze), *ilék* (O); *üssz* ülsz (Ba); *üllött* (Lb); (én) *íjek!* üljek (Gy); *ilni* (Esz); *ülve* (ált.) tn ige. 1. ül. 2. lakik, él vhol. 3. tartózkodik, van, marad vhol. Nr. *A feje fölött a szögend egy vászon, asszonygyák, a lelke ül benne /a halottnak/* (M). 4. <munkátlanul> tölti az időt. – *E níp* /= asszony/, *ü elment pisukászni* /= burgonyát szedni/, *sz iën ülek honn* (Szf). 5. <vmi felhasználatlanul> áll. – *Pallag, amejik ül örökké* (Gf). 6. <vmilyen

módon> viselkedik, létezik, él. – *Öbrenn ül* /= nem alszik/ (L). 7. áll. – *Ül a zajtoba* (Pl). 8. pihen, hever, fekszik. – *Màrhák ugy ülnek* (Rp). Gyak. *ülőget* (K, Szf, Tr). Kif. *Kacagólag ül a szája* mosolyog (M); *lábon(d) ül* áll; *térgyenn ül* térdel (Bf), *ül seggend* ül. CsángSz., MGYIge. 204. → bé~, el~, fel~, ki~, le~, oda~, rea~

mën(ën) ~, mënnyën, mējën, mējën, meen, mējy (sz), menen(d), mënnyën, menyen, mējyën, mejen (mez); mēnt, ment; mēne, mene; mēnën vala; menen(d) vala moszt; mēnt vala; mēnt vót, mēnt uót, ment ult; mēnt lēssz; mēnën lēssz, mënnyën lēssz, mējën lēssz lehet, hogy elmegy; mēne, menne; akar mēnni, akarna mēnni; mēnt lēnne, ment lenne, mēnt vóna; mehetett lenne; mēnnyën! mēnnyen(d)! mēnnyik!; mēnni (sz), mēnni (mez), mēnve(l), menve (ált.); mēnő (ált.) tn ige tíz jelentésben. Kif. *mēnën álmába* alvajáró, holdkóros, *menen bátrann* gyorsan megy, *mēnën lábonn*, *mēnën szabadon* gyalog, *mēnēk a lábam szívinn* lábujj-hegyen megy, *mennek sontokval* korcsolyáznak, *fiélen menen* szélen megy, *lágyan mēnën* rosszul, gyengén megy vmi, *riullan ment* sírva ment. → át~, átal~, bé~, belé~, el~, elé~, fel~, félre~, férjhez~, haza~, keresztül~, ki~, le~, oda~, végig~, vissza~; mente → elé~, menyül → meg~; bátran

Szintén az aktív kétnyelvűség következménye a feminizálás jelensége. A románban meglévő grammatikai nem akkor válik fontossá a magyar beszédben, ha az hangsúlyosan a biológiai nemet is kifejezi. Így a *magyar* (férfi) mellett fontossá válik a *magyar* (nő) megkülönböztetése a *magyarka* szóval, amelyben a *-ka* képző nem kicsinyítő, hanem feminizáló képző, akárcsak a román *unguroaică* szóvég. (Ehhez hasonlóan *zsidó* – *zsidóka*, *zsidókáné* stb.) A szótár első részéből:

magyarka ~ (Bf, Bg, Cs, Di, Ff, K, Kr, Lk, Np, P, Pl), *madzsarka* (mez) fn magyar asszony; *unguroaică*; Hungarian woman. – *Én nem vadzsok madzsarka!* (Ju). CsángSz. → nép

Sőt a kétszeres, hangsúlyos feminizálás sem ritka:

magyarkáné ~ (Ba, Bl, De, Dg, Di, G, Gf, Kg, L, Lk, O, Sze, Tf, Úf),
madzsarkáné (Lk, Pl), *magyarkáni* (Szf) fn magyar asszony; unguro-
 aicã; Hungarian woman. – *Ő isz magyarkáné.* | *A felesége kel lédzsën*
madzsarkáné (Pl). → asszony

A szótár II. részében a ’nő’ változatos, archaikus megnevezéseit találjuk. Ezek közül a *népe* élő igazolása annak, hogy a *nő* és a *nép* szó etimológiailag összefügg egymással.

NŐ2 asszony, asszonyállat, fejiérnép, népe; <fiatalabb nő> nénike;
 <nővel együtt él> népel. Sz. árva nő, betegágyas nő; bubás/szoptató
 nő; kövér nő. CsángA. 129. → BARÁTNŐ, KÁNTORNŐ, MOSÓ-
 NŐ, ORVOSNŐ, ÓVÓNŐ, SÓGORNŐ, SZAKÁCSNŐ, TANÁRNŐ,
 TANÍTÓNŐ, ÚRNŐ; ASSZONY, FELESÉG

8. A tárgyi világ múzeuma

A szótár, különösen második részében, az archaikus tárgyi világot is megjele-
 níti, illusztrációival valóságos múzeuma a moldvai magyarok hagyományos
 paraszti világának. Egyetlen példa a sok közül:

CSÉP csép, cséplőfa, búzaverő, cséphadaró, cséphadarág, másfélfa,
 verecső; imblăcsiu. CsángA. 336.

<CSÉP NYELE, RÚDJA> csépnyél, cséplőbot, csépbot, cséphadarág,
 farok. Sz. csép botja.

<CSÉP NYAKA, a rudat és a hadarót összekötő szíj> csépfej, közsziu,
 nyaka, nyakló, sziju.

CSÉPEL <cséppel gabonát, kendert, babot> csépel, megcsépel, veri, megveri. Kif. töri ki a búzát, veri a faszujkát. CsángA. 337. → KICSÉPEL; BÚZACSEPELNI NYOMTAT

<MEGTISZTÍT gabonát rostával vagy a szél segítségével> felszeleli, megszeleli.

<GÉPPEL CSÉPEL> csépel, gépel, masinálja, tréjérálja.

9. Nyelvi, szókinszbeli archaizmusok

Különösen a nyelvjárási régió mezősegi típusában gyakoriak a lexikális archaizmusok: a *sír(ik)* mellett használatos még a *rí*, *riu* (Szabófalváról: *rivu a szíve*, azaz *sír a szíve* 'szomorú' jelentésben); etimológiailag a TESz. szerint ezzel áll kapcsolatban a 'kiált' jelentésben a moldvaiban általános *rikojt*. A *fáj(ik)* mellett még ott a *sérik*, a *savanyú* helyett a *sebes*: *Eszik szebösséget, szíerik a hasza* /= savanyúságot eszik, fáj a hasa/, Jugánból: *Ha szérik a szíved, kell mondzs valamit* (= ha fáj a szíved, kell, mondj valamit). A *tyúkmony* a *mony* eredeti 'tojás' jelentését örizte meg, a *kígyótyúkmony* így 'kígyótojás' jelentésű. Az *űz(i)* igének a 'gyakorol(ja), használ(ja)' jelentése van meg ebben a nyelvre vonatkozó megjegyzésben: *Na, látad, nem jut eszedbe a magyar szó, ha nem űződ*. Archaikusnak tekinthető valamely szónak a mainál konkrétabb jelentése: *kedves* az, akinek jókedve van: *Egy kicsit kedveske votam, mert ittam egy kicsi pálinkát* (Berzunc), aki *engesztel*, zsírt *engesztel*, azaz 'olvaszt', és így a zsír *engesztelődik*, nem az ember. A román eredetű szavaknak is gyakran megvan a maguk rejtélye, pl. a kukoricának általános a *puj* neve, pedig ilyen neve a románban nincs a kukoricának.

A szakirodalom korábban is jelezte, hogy mivel nem volt meg a természetes kapcsolata a nyelvterület többi részével, a moldvai magyarba nem jutottak el az újabb kori nyelvi fejlemények. Murádin László kimutatta, hogy például a nyelvújítási szavakat a moldvai magyarok a megfelelő jelentésű román elemekkel pótolták (Murádin 1958). A szótár anyaga azonban azt is bizonyítja, hogy ilyen sajátos helyzetben, amikor egy nyelvi idióma beszélő közössége saját

magára van utalva, fokozottabban érvényesíti saját kreatív erejét, maga hoz létre új szavakat, kifejezéseket, szólásokat. Ilyen a moldvaiban pl. a *buvóka* a kul-lancs, *kapogató* a koldus, *melegeresztő* a katicabogár neveként, a 'törülködő' jelentésű *kendező*, *kendőző*, az *ótatt*, *ultatt* 'kocsonya' jelentésben, a *tanácsol* 'beszélget', a *bűzgeli*, *(meg)illassza* 'megszagolja', a *tyutyuga*, *csücsüge* 'fűz-fasíp'. Az *amióta* névmásnak *mitőte*, *mitulta* változata van. A székelyek ide, Moldvába is magukkal hozták eredeti nyelvjárásuk metaforizáló készségét, nem ritkák a metaforikus növény- és állatnevek: *barátkása* 'kankalin', *istengyümölcs* 'galagonya', *leánkamadár* 'barázdabillegető', *disznószőcs* 'sündisznó'.

Szólásaik, közmondásaik egy részében nem nehéz felfedezni általánosan ismert közmondások nyelvileg sajátos formáját: *Ha elhagyad ez utat, nem kapad ez ösvönt is*, ugyanazt jelenti, mint a *Járt utat a járatlanért el ne hagyj* kifejezés; *Ne hánd e gyiót* /= diót/ *e villával e hiura* /= padlásra/!, azaz: Ne hányd a borsót a falra, felesleges dolgot ne művelj; *Hol láttál szép bábát* /= öregasszonyt/, *derék* /= jó/gyermeket?, azaz: Szép öregasszonyt, jó gyermeket ki látott?; *E szemérmessz* /= szégyenlős/ *cigány örökké ez üressz tericsnyával* /= üres tarisznyával/ jár, azaz: Szégyenlős koldusnak üres a táskája. Vannak viszont olyan közmondásaik is, amelyek bölcsessége saját élethelyzeteikkel kapcsolatos. *Ez erdőnek vagya(n) fílye, sze mezőnek szeme*, azaz: ha valaki az erdőben lop, a fejszecsapások hallatszanak, a mezőn meglátják a tolvajt; *Gyét vágad ez erdőt, bőgedez, gyét rakad e szekiérbe, ő kacag*, azaz: az erdő sír, amikor vágják a fáját, de kacag, amikor a fával túlterhelt szekér összetörik. Az ilyenek gyakran román nyelvi alapon értelmezhetők: *Ez erdő nem fiél e fészétől, ha ni(n)csen nyele*, ehhez tudni kell, hogy a románban a *fejszenyel* az 'áruló' képes megnevezése, azaz a közmondás egésze azt jelenti: a közöségnek nem kell félnie az olyan ellenségtől, amely nem vásárolt meg egy árulót.

10. A szótár jelentősége

Bizonyára nem állok egyedül azzal a véleményemmel, hogy a szótár fő értékét az adja, hogy egy már reliktummá vált, eltűnőben lévő magyar nyelvváltozat lexikális elemeinek tudományos feldolgozása. A szótár anyaga maga bizonyítja, hogy a moldvai magyar nyelv(járás)sziget eredetében magyar, egyik része

a közép-erdélyi Mezőség középkori relikuma, másik része a székely 2-3 évszázados előképe. Az archaikusabb, Szeret menti része: mezősegi, legalább 85-90%-a székely. Szigethelyzete, több évszázados elszigeteltsége révén belső magyar változataiban folyamatosan keveredett, ugyanakkor folyamatosak voltak a nyelvközi kontaktusai a régióban mindenütt jelenlevő román nyelv helyi változatával és a román köznyelvvvel is (a román lexikális kontaktuselemek aránya 15% körüli), kiterjedt a kétnyelvűség, a kétnyelvűségnek az a változata, amely külső hatással párosulva folyamatossá tette a nyelvcserét. Nem kétséges azonban, hogy magyar nyelvi anyagában kapcsolódik a magyar nyelv egészéhez, több szállal a székelyhez, az erdélyihez.

Reményeim szerint a szótár hozzá fog járulni a moldvai magyarok és nyelvük kedvezőbb megítéléséhez, hogy megtaláljuk a normalitást a végletek, a mítosz és a megbélyegzés között. A moldvai magyar tájnyelv a történelem által sok tekintetben megtört nyelvváltozat, egy töredezett nyelv, a magyar nyelv egyetlen külső nyelvszigete. Ezt tükrözi a szótár is, mert nem tükrözhet mást, olyan, amilyen a beszélők sorsa volt. Csoda, hogy még megvan, hogy legalább ennyi fennmaradhatott belőle. Akik még beszélnek, jól elboldogulnak vele, számukra teljes értékű. Nem kell senkinek szégyenkeznie miatta. Mint ahogy senkinek nem kellene sem félnie, sem szégyenkeznie saját nyelve, nyelvváltozata vagy identitása miatt. Ez az emberi méltóság alapja.

Véleményem szerint bizonyító anyagként bátorítást jelent a nyelvpolitikai vitákban azzal az ideológiai fogantatású román véleménnyel szemben, amely kétségbe vonja ennek a nyelvváltozatnak a magyar eredetét és magyar voltát, és azokkal szemben is, akik nem a magyar részeként, hanem önálló nyelvként tekintenek a moldvai magyarra.

Reményeim szerint leginkább forrásként lesz haszna a tudomány számára: elsősorban a nyelvtudomány és a néprajztudomány számára. Álljon itt egyetlen példa arra, miként segítheti a népi vallásosság archaikus szövegeinek értelmezését. *Aranygyóttár* szerepel egy népi imádságban: „*aranygyóttár előtt aranykarszékecske*”, a szótár *arany* szócikkében szerepel az, hogy a moldvaiban ennek *aranygy* változata van, az *óttár* pedig az *oltár* változata, azaz az *aranygyóttár* megfejtése: aranyoltár.

Hivatkozott irodalom

- CsángA. = Gálffy Mózes – Márton Gyula – Szabó T. Attila (szerk.) 1991: *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza* I–II., Magyar Nyelvtudományi Társaság. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. szám. Budapest.
- Csrk. = Márton Gyula 1972: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Iancu Laura 2013: *Petrás Incze János*. Magyar Napló, Budapest.
- Kiss Jenő 2019: Megjelent a moldvai régió magyar nyelvi nagyszótára. *Magyar Nyelv* 115/1: 87–91. https://epa.oszk.hu/00000/00032/00081/pdf/EPA00032_magyar_nyelv_2019_1_087-091.pdf
- Márton Gyula 1973: *A romániai magyar nyelvjáráskutatás múltja és mai állása*. In: *Korunk Évkönyv*. Kolozsvár, 173–193.
- MMTnySz. = Péntek János (szerk.) 2016–2017–2018: *A moldvai magyar tájnyelv szótára I/1,2–II*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- Murádin László 1958: A nyelvújítási szók csángó megfeleléséhez. *Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Series Philologia*. 197–199.
- Murádin László 2000: Az összefoglaló fogalmak megnevezéseinek hiánya a moldvai csángó nyelvjárásban. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 44/1–2: 125–128.
- Péntek János 2004: A moldvai magyar nyelv szótára – elvek és problémák. In: Kiss Jenő (szerk.): *Nyelv és nyelvhasználat a moldvai csángók körében*. MNyTK. 221. sz. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 180–196.
- Péntek János 2006: A belső tagolódás kérdése a moldvai magyarban a szóföldrajz alapján. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 50/1–2: 29–52. <http://www.sztanyi.ro/download/nyirk06.pdf>
- Péntek János 2007: *A csinál* ige a moldvai magyar nyelvjárásban. In: Guttmann Miklós – Molnár Zoltán (szerk.): *V. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely, 2007. aug. 22–24*. Szombathely. 207–210.
- Péntek János 2014a: A moldvai magyarokról és a csángó elnevezésről. *Magyar Nyelv* 110/4: 437–447.

- Péntek János 2014b: „*Kacagólag ül a szája.*” Igei hiperonimák a moldvai magyarban a passzív–aktív kontinuumán. In: Kugler Nóra – Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *A megismerés és az értelmezés konstrukciói. Tanulmányok Tolcsvai Nagy Gábor tiszteletére.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 280–286.
- Péntek János 2020: Típusok, csoportok, tájak a moldvai magyarban. Egy régi kérdés újragondolása. *Magyar Nyelv* 116/2: 129–138. DOI: <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2020.2.129>
- Tánczos Vilmos 2011: *Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- Tánczos Vilmos 2026: *A moldvai magyarok (csángók) kutatásának múltja és jelene (etnográfia és nyelvészet).* Akadémiai székfoglaló előadás. <https://www.youtube.com/watch?v=3OjEi1S1FVo> (letöltés: 2026. április 21.)